

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2020

Şeyma BENLİ

Dr. Öğr. Gör., İstanbul 29
Mayıs Üniversitesi / Türkiye
sbenli@29mayis.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9870-5479>

**Dört Dörtlük Öğütler: Dört Sayısı Üzerine
Kurulmuş Türkçe Mensur
Nasihatnamelerin Mukayesesi ve Kâtip Ali
Efendi'nin *Pendnâme*'si**

*The Comparison of Turkish Prosaic Books of Advice Based
on the Number Four and Kâtip Ali Efendi's Pandnama*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 20.11.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 14.12.2020

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2020

Atıf/Citation

Benli, Şeyma (2020). Dört Dörtlük Öğütler: Dört Sayısı Üzerine Kurulmuş Türkçe Mensur Nasihatnamelerin Mukayesesi ve Kâtip Ali Efendi'nin *Pendnâme*'si. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (4), s. 1069-1092. DOI: 10.34083/akaded.829135.

Benli, Şeyma (2020). The Comparison of Turkish Prosaic Books of Advice Based on the Number Four and Kâtip Ali Efendi's Pandnama. *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (4), p. 1069-1092. DOI: 10.34083/akaded.829135.

<https://doi.org/10.34083/akaded.829135>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Bu makale, XVI. yüzyılın sonlarında veya XVII. yüzyılın başlarında hayatta olduğu tahmin edilen Ali Efendi isimli bir kâtipin telif ettiği pendnameyi ve benzeri eserlerle mukayesesini konu edinmektedir. Hakkında oldukça sınırlı bilgi bulunan Kâtip Ali Efendi'nin kimliği üzerinde yapılan sorgulamaların ardından *Pendnâme* adlı eseri şekil ve içerik yönüyle incelenmiştir. Sade bir üslûpla yazılmış bu kısa mensur eserin dikkat çekici iki özelliği bulunmaktadır. Birincisi, baştan sona alıntılardan oluşmasıdır. Bu alıntılar peygamberler, On İki İmam, mutasavvıflar, filozoflar, âlimler ve yöneticiler gibi çeşitli gruplara mensup kişilerin sözlerinden yapılmıştır. İkincisi ise dört sayısı üzerine kurgulanmış, hep dört maddeden oluşan nasihatlerin seçilmiş olmasıdır. Makalede, dört sayısının neleri sembolize ettiği ve bir pendnamede neden bu sayının tercih edilmiş olabileceği üzerinde durulmuş, benzer şekilde alıntılardan oluşan ve dört sayısını esas alan iki mensur pendname daha araştırmaya dahil edilmiştir. İkisi de XVI. yüzyılda telif edilmiş olan, Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin torunu Abdülkerim b. Mehmed'e ait *Nesâyihu'l-Ebrâr* ile Nasuh Nevâlî'ye ait *Çeşme-i Hayât*, Kâtip Ali Efendi'nin *Pendnâme*'si ile karşılaştırılmış, bu eserler arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Son olarak Kâtip Ali Efendi'nin eserinin çeviri yazımı yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kâtip Ali Efendi, nasihatname, Osmanlı edebiyatı, pendname, sayı sembolizmi.

Abstract

*This article focuses on Kâtip Ali Efendi's pandnama (book of advice) and its comparison with similar works. Following the inquiries made regarding the identity of Kâtip Ali Efendi, who is presumed to have been alive in the late XVIth century and/or XVIIth century, his work Pandnama has been analyzed in terms of form and content. This concise prose work, written in a simple style, has two striking features. The first is that it consists entirely of quotes. These quotations are excerpted from the sayings of people belonging to various groups such as prophets, the Twelve Imams, Sufis, philosophers, scholars, and statesmen. The second is that the work bases on number four; in other words, the compiled advice always consists of four elements. In the article, I have discoursed what the number four symbolizes and why this number might be preferred in a pandnama. Moreover, I have compared Kâtip Ali Efendi's work with Abdülkerim b. Mehmed's work *Nasâyihu'l-Ebrâr* and Nasuh Nevâlî's work *Çeşme-i Hayât*, which are both prosaic books of advice based on the number four and written in the XVIth century. After revealing the correlation between these works, I have transcribed Kâtip Ali Efendi's work into the Latin alphabet.*

Keywords: Book of advice, Kâtip Ali Efendi, number symbolism, Ottoman literature, pandnama.

Giriş

Nasihatnameler, okuyucularına verdiği öğütlerle onları ideal ve olgun insan yapmayı hedefleyen didaktik eserlerdir (Canım, 2014: 180). İlk örnekleri pendname veya enderzname adlarıyla İslam öncesi İran'da görülen bu türde (Yıldırım, 2005: 220) hem halka hem de yönetici sınıfına hitap eden öğütler bulunmaktadır. Mahmut Kaplan'ın belirlemelerine göre, İslâm sonrası dönemde yazılmış nasihatnamelerde ibadetler, ahirete hazırlık, dünyayı terk etmek gibi dinî-tasavvufî konular; yalan, israf, cimrilik, kanaat gibi genel ahlâka dair konular; evlilik, çocuk eğitimi, komşu hakkı gibi sosyal hayatla ilgili konular, ilimle ilgili nasihatler ve bununla birlikte sosyal eleştiri de yer almaktadır (2001: 133-185).

Nasihatnameler, bir ifade biçimi olarak manzum ya da mensur yazılabilmekle birlikte, türün ortaya çıktığı İslam öncesi İran edebiyatında pendnameler genellikle mensur olarak kaleme alınmış; Osmanlı dönemi çevirilerindeki adıyla, *Zafernâme-i Büzürcmîhr* gibi soru-cevap şeklinde (Çakır, 2013) veya çok sevilen bir tarz olarak sayılar esas alınarak kurgulanmıştır (Shaked ve Safa, 2011). Örneğin, M.Ö. 900-775 yılları arasında İran'da hüküm sürmüş Keyânîlerin hükümdarlarından Keykâvûs'un veziri ve Zerdüş müntesibi Oşnâr'a atfedilen *Enderz-i Oşnâr-ı Dâna* adlı eser, "Bilge Oşnâr'ın öğrencisi, kendisinden; birden bine kadar her bir sayı için bilgece bir söz söylemesini istedi," sözleriyle başlamaktadır (Yıldırım, 2005: 222, 224). Bu pendnamede bir, iki, üç, dört, beş, altı, sekiz, on sayılarıyla oluşturulmuş öğütler bulunmaktadır. Arap edebiyatında da benzer eserler bulunmaktadır. Meselâ, İbn Abdülber (ö. 1071)'in ahlâkî, hikemî ve edebî konuları işlediği antolojik eseri *Behcetü'l-Mecâlis*'te üçer, dörder ve beşer maddeden oluşan özdeyişlere yer verilmiştir.¹ İbn Hacer el-Askalânî (ö. 1449)'ye nispet edilen *Münebbihât* adlı eserde de öğütler on sayısına kadar maddelendirilmiştir (Turan, 2018: 18). Türk edebiyatında da belli sayılar esas alınarak yazılmış dört nasihatname tespit edilmiştir. Bunlardan biri farklı sayılar ihtiva etmekte, ancak diğer üçü dört sayısına dayanmaktadır. Bu noktada, söz konusu üç eserde neden dört maddeden oluşan nasihatlerin bir araya getirildiği, bu tercihin özel bir sebebe dayanıp dayanmadığı sorusu akla gelmektedir.

Tarih boyunca dört sayısına yüklenen anlamlara değinmeden önce pendname literatüründe bu sayının başkalarının da kullanılıp kullanılmadığına bakmak yararlı

¹ Bu eserde dört maddeli sözlerin bulunduğu kısım incelenmiş, fakat Kâtip Ali'nin *Pendnâme'si* ile ortak bir nasihate sahip olmadığı anlaşılmıştır. Bkz. İbn Abdülber, 1981: 131-136. Ayrıca, sayılar sadece edebî eserlerde değil, farklı ilim dallarında da kullanılmıştır. Bu bağlamda hadis ve fıkıh külliyyatında el-Akfehî (ö. 1405)'nin *ez-Zerî'a ilâ Ma'rifeti'l-A'dâdi'l-Vâride fi's-Şerî'a* adlı eseri konuların sayılara göre düzenlendiği bir örnek olarak gösterilebilir (1992). Bu eserden haberdar eden Dr. Ali Benlî'ye teşekkür ederim.

olacaktır. İslam öncesi İran pendname literatüründen örnek vermek gerekirse, yukarıda da bahsi geçen ve 56 bölümden oluşan *Enderz-i Oşnâr-ı Dâna*'nın 28-35. bölümleri arasında dört maddeli öğütler bulunmaktadır (Yıldırım, 2005: 226-227).² Sâsâniler döneminin sonunda yazılan *Minû-yi Hired* ve *Enderz-i Âzerbâd-ı Mârespândân* adlı pendnamelerde de dört maddeden oluşan nasihatler yer almaktadır (Balçı, 2013: 215, 261).

İslam öncesi İran edebiyatında, hükümdarların kendilerinden sonra gelecek hükümdarlara verdikleri öğütlerden oluşan “ahd” veya “uhûd” olarak anılan eserlerin en meşhur örneklerinden biri olan ve Sâsânî Devleti'nin kurucusu Erdeşîr-i Bâbekân (ö. 242)'a atfedilen *Ahd-i Erdeşîr* adlı pendnamede toplum dört sınıfa ayrılmıştır: savaşçılar, din adamları, kâtipler/müneccimler/doktorlar, sanatkârlar. Aynı esere göre, hükümdarlar kendisinden sonra yerine geçecek kişiyi henüz yaşarken ilan edemez, bunu vasiyet şeklinde yazarak mühürler, hazineye muhafaza eder ve dört nüshasını güvendiği kişilere verebilirdi (Balçı, 2013: 111-112).

İran öğüt edebiyatında “tovkiât” adı verilen bir tür vardır. Bu tür eserler, Sâsânî hükümdarlarına ülke yönetimi veya başka konularda yöneltilen sorulara hükümdarın verdiği cevapların kâtipler tarafından yazılması ve en sonunda da yine hükümdar tarafından imzalanmasıyla oluşmuştur. Kısa ya da uzun, hikmetli sözlerin bulunduğu bu metinlerden biri de Sâsânî hükümdarı Enûşîrvân (ö. 579)'a aittir. Enûşîrvân, kâtibine kendi sözünü yazabilmesi için dört satırı boş bırakmasını emretmiştir (Balçı, 2013: 114).

Ahlâkî konulara büyük bir ilgi gösterilen İslam öncesi İran'da inşa edilen binalara, giyilen kıyafetlere, kullanılan kaplara kadar farklı yerlere nasihatlerin nakşedilen bir kültür vardı ve böyle bir kültürel ortamda, Musa Balçı'nın *Câvidân-hired*'den³ naklettiğine göre, İranlılar sohbet meclislerinde herkesin rahatlıkla görebileceği bir yere, öğüt içerikli dört satır yazmaktaydılar (2013: 120-121). Bütün bu örneklerden dört sayısının özel bir kullanıma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Peki bu özel kullanımının altında yatan özel bir sebep, dört sayısına atfedilen özel bir anlam var mıdır?

² Bu eserdeki dört maddeli nasihatler incelenmiş, ancak Kâtip Ali'nin *Pendnâme*'sindeki nasihatlere benzemediği tespit edilmiştir.

³ *Câvidân-hired*, İbn Miskeveyh (ö. 1030)'in Arapça olarak kaleme aldığı ve insanlığın ortak bir akla sahip olduğunu göstermek amacıyla Fars, Hint, Rum (Yunan) ve Arap hakîmlerine ait hikmetli sözleri derlediği eseridir (İbn Miskeveyh, 1358: 375-376). Burada kendisinden alıntı yapılan kişilerle Kâtip Ali'nin *Pendnâme*'sindeki kişiler kısmen örtüşmektedir. Bu eserin *Pendnâme*'nin kaynaklarından biri olup olmadığını tespit etmek amacıyla *Câvidân-hired*'de ilgili kısımlara bakılmış, aynı şekilde dört maddeden oluşan hikmetlere rastlanmakla birlikte *Pendnâme*'deki nasihatlere benzeyen bir hikmete tesadüf edilememiştir.

Farklı coğrafya ve kültürlerde, farklı din ve inanışlarda sayılara çeşitli anlamlar yüklediği bilinen bir gerçekliktir. Dört sayısı, Annemarie Schimmel'e göre maddi düzeni ifade etmektedir. Dünyada dört yön ve bu yönlerden esen dört rüzgâr dünyadaki yaşamı kuşatır. Yeryüzünde dört mevsim vardır. İlk insanlar ayın dört aşamasına göre hayatlarını düzenlemişlerdir. Kitâb-ı Mukaddes geleneğinde Tanrı'nın kudretini bütün yeryüzüne yayması için dört melek veya melek-çocuk görevlendirilmiştir. Dört yöne bakan uçlarıyla haç, eski Avrupa'da şehir tanziminde esas alınmıştır ve şehirler de "quarter"lara, yani dört mahalleye ayrılmıştır. Pek çok İncil arasından kilise dört İncil'i muteber seçmiştir. Hinduizm'de dört Veda, İslam'da dört kutsal kitap vardır. Platon'a göre dört temel erdem bulunmaktadır: bilgelik, cesaret, ölçülülük, adalet. Pisagorculara göre ise dört ideal sayıdır. Kabalistik dünya görüşüne göre evrenin dört bölümü vardır: buyruklar dünyası, yaratılış dünyası, oluşum dünyası ve görünür nesnelere dünyası. Antik Yunan, Hint ve İran geleneklerinde, süreleri farklı olmakla birlikte, dünyanın dört çağının olduğu öne sürülmüştür. Hindistan'da ve Çin'de toplum dört tabakadan oluşmaktadır (Schimmel, 2000: 98-114).

Türk İslam kültüründe de bazı olgular dört sayısı ile açıklanmaktadır. Bu konudaki birikimi ve genel anlayışı Âşık Paşa (ö. 1332)'nin *Garîbnâme* adlı mesnevisinde derli toplu bir şekilde görmek mümkündür. On bölüme ayrılan ve her bölümde sırasıyla 1'den 10'a kadar sayının ilişkili olduğu konu ve kavramların açıklandığı eserde dört sayısı ile ilgili dile getirilen hususlardan bazıları şöyledir: Âlem ve insan dört unsurdan meydana gelmiştir: toprak, ateş, su ve yel.⁴ Mahlûkat dört gruptur: melek, insan, hayvan ve bitki. İnsanlar dört gruptur: peygamberler, veliler, inananlar ve inkârcılar. İnsan hayatı ortalama yirmi yıllık dört evreden müteşekkildir. Dört mekân vardır: sağ, sol, aşağı ve yukarı. Hz. Muhammed'in dostları ve aynı zamanda ilk halifelerinin sayısı dördtür ve dört mezhep vardır (Çelik, 2019: 74-76).

Türklerin günlük hayatta kullandığı ve içinde dört sayısı geçen pek çok deyim de bulunmaktadır. Aşırı derecede sevinmek ve keyiflenmek anlamına gelen "zevkten dört köşe olmak", her yer anlamına gelen "yedi iklim dört bucak", en zor zamanlarda bile zarara uğramadan kurtulmak anlamına gelen "kedi gibi dört ayak üstüne düşmek", çok uyanık olmak anlamına gelen "gözünü dört açmak", büyük bir istek ve özlemle beklemek anlamına gelen "dört gözle beklemek", yapılan işi büyük bir özen göstererek yapmak anlamına gelen "(bir işe) dört elle sarılmak", her bakımdan mükemmel anlamına gelen "dört başı mamur", tam ve kusursuz anlamına gelen "dört dörtlük"

⁴ Ateş, su, hava ve toprak, M.Ö. VI. yüzyılda İran'da yaşadığı düşünülen Zerdüş'tün kutsal saydığı elementlerdir. Bu kutsiyet algısı zamanla Antik Yunan felsefesine ve İslam düşüncesine de girmiştir. Bkz. Habashi, 2000: 110.

bunlardan bazılarıdır.⁵ Söz konusu deyimlerden ilk ikisindeki dört köşe ve dört bucak ifadeleri dünyanın dört yönüne işaret etmekte, dolayısıyla bu sayının bütün dünyayı kapsamasına gönderme yapmaktadır. Diğer deyimler ise bir sağlamlık vurgusu taşımaktadır.

Son tahlilde, nasihatnamelerin çeşitli sayılar esas alınarak yazılması bu geleneğin başladığı ilk dönemlerden itibaren görülmektedir. Mustafa Çağrıcı'nın *Behcetü'l-Mecâlis*'teki üçlü, dörtlü ve beşli maddelerden oluşan hikmetlere, verilmek istenen mesajın kolayca anlaşılması amacıyla yer verildiği şeklindeki düşüncesi (1992: 348), benzeri diğer eserlere de teşmil edilebilir. Kolayca anlaşılmasının yanı sıra akılda daha kolay tutulmasına imkân vereceği için de sayılarla ifade etme yoluna gidildiği düşünülebilir. Dört sayısının pendnamelerde veya nasihat kültüründe kullanımı ile ilgili olarak ona yüklenen anlamları tekrar hatırlamakta fayda vardır. Yukarıda atıfta bulunulan anlamların hülâsası, dört sayısının yeryüzünü tamamen kuşatması, dünya hayatındaki düzenin dört sayısı ile kurulması ve belki de her şeyden önemlisi, varlığın özünü oluşturmasıdır. Dolayısıyla dört unsurdan oluşmuş dünyada yine dört unsurdan oluşmuş insanın hem kendi türü içerisinde hem de onu dört unsurdan yaratan Tanrı ile ilişkilerini düzenlemeyi öğütleyen bu nasihatnamelerde dört sayısının seçilmesi, konuya uygun bir seçimin yapıldığını göstermektedir.

Kâtip Ali Efendi ve Derlediği Mecmua

Bu makalede neşredilecek olan nasihatnamenin müellifi Kâtip Ali Efendi'dir. Söz konusu nasihatname, Kâtip Ali Efendi'nin derlediği bir mecmuanın içerisinde yer almaktadır. Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 892'de bulunan 200x142-160x100 mm ebatlarında ay yıldız filigranlı kâğıda nesih hat ile 13 satır hâlinde yazılmış olan bu mecmuayı oluştururken Ali Efendi, dört farklı yazım pratiği yapmıştır: (1) başka eserlerden bazı parçaları derlemiş, (2) kendi telif ettiği çalışmasını eklemiştir, (3) Arapça bir eserden Türkçeye tercüme yapmış, (4) manzum bir Türkçe metni nesre çevirmiştir.

Mecmua mensur metinlerden oluşmakla birlikte bazı metinlerin içinde manzum parçalar da bulunmaktadır. Mecmuada Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile evliliği, Emevî ve Abbasî halifeleriyle ilgili hikâyeler, *Zafernâme (-i Büzürcmihir)*, *Dâfi'u'l-Hüzn* isimli mükeyyifat münazarası (Benli, 2019), milletler ve hayvanlarla ilgili bir kıyafetname (Kaya, 2017), atların faziletiyle ilgili parçalar, İskender-i Zülkarneyn'in âb-ı hayâtı arayışı, kıyamet alametleriyle ilgili bilgiler yer almaktadır.

⁵ TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Erişim 30 Kasım 2020. <https://sozluk.gov.tr> ; Kubbealtı Lugatı. Erişim 14 Aralık 2020. <http://lugatim.com/s/dört#>

Ali Efendi'nin kim olduğunu tamamıyla aydınlatılabilecek derecede elimizde bilgi bulunmamaktadır. Mecmuanın iki yerinde kendisine ait oldukça sınırlı bilgi vermiştir. Öncelikle, söz konusu pendnamenin girişinde, eserin kendi telifi olduğunu belirtirken kendisini “Ali Kâtip” olarak tanıtmış, mecmuanın ilerleyen sayfalarında ise bir bilgi daha vererek “Merhûm Sâlih Beg'in kâtibi” olduğunu açıklamıştır.

“Bu fakîrü'l-hakîr ve kesîrû'z-zenb ve't-taksîr merhûm Sâlih Beg'ün kâtibi olan Alî Efendi kullarıyam. Bu mecmû'ayı cem' idüp yazduktan sonra hazret-i Hadîcetü'l-kübrâ anamızı radiyallâhu anhâyı hazret-i peygamberimüz Muhammedü'l-Mustafâ sallallâhu 'aleyhi ve sellem nice nikâh idüp almışlardır, *Seb'ıyyât* nâm 'Arabî kitâbdan terceme eyledüm ve andan gayrı bu eşrât-ı sâ'ati ve kıyâmet kopacağının 'âlâmetlerin dahı *Muhammediyye* nâm kitâbdan ihrâc idüp bu ikisini başka bir risâle idüp nesr üzerine tahrîr eyledüm ki zîrâ *Muhammediyye* manzûmdur, degme adam nazmı okuyamaz ve istimâ' idenler murâd üzere fehmi idemedikleri ecilden bu risâleleri nesr üzere tahrîr eyledim ki okuyan karındaşlarımıza âsân ola. Hemân okuyan efendilerimizden ricâ vü temennâ olunur ki bu hakîri hayr-du'âdan ferâmuş buyurmayalar.” (111b-112a)

Arapça bir eseri Türkçeye tercüme edecek kadar Arapça bilmesi, manzum bir metni de nesre çevirecek kadar edebî bilgiye sahip olması, onun medrese eğitimi almış biri olduğunu düşündürmektedir. Bahsettiği merhum Salih Bey'in kim olduğu ise açık değildir. Bu noktada, ne zaman derlendiği bilinmeyen nüshayı tarihlendirmeye çalışmak bize bazı veriler sunabilir.

Nüshanın zahriyesinde Hâfizzâde Muhammed'e ait 1079/1668 tarihli bir temellük kaydı yer aldığından, mecmuanın bu tarihten önce derlendiğini söyleyebiliriz. Bundan sonra ise mecmuayı oluşturan eserlerin tarihlerine bakmak gerekecektir. Mecmuanın başında bulunan, müellifi meçhul bir mükeyyifat münazarası olan *Dâfi'ul-Hüzn* adlı eserde Sultan Murad b. Selim Han, yani III. Murad'ın adı anılmaktadır (2b). III. Murad, 1574-1595 yılları arasında padişahlık yaptığı için mecmuanın derlenebileceği en erken tarih 1574 olmalıdır.⁶ Bu iki veriyi birlikte okursak, mecmuanın XVI. yüzyılın son çeyreği ile XVII. yüzyılın ilk yarısı arasında derlendiğini, dolayısıyla Kâtip Ali Efendi'nin de bu aralığın en azından bir döneminde hayatta olduğunu söyleyebiliriz. Verilen tarihler göz önüne alındığında, adı geçen Salih Beg'in kimliği hakkında iki

⁶ Yukarıda 1449'da yazılmış *Muhammediyye*'den nesre çeviri yapıldığı belirtilmişti. İlaveten, Ahmed-i Dâî (ö. 1421'den sonra)'nin *Vasiyyet-i Nûşirevân be-Püseriş Hürmüz-i Tâcdâr* adlı eserinden bir parçanın (krş. vr. 94a ve Yeniterzi, 2006: 3) ve Necâtî (ö. 1509)'ye ait bir mısraın mecmuada alıntılındığı tespit edildi (krş. vr. 93b ve Acar, 2009: 131). Ancak bunlar daha eski tarihli oldukları için ana metinde zikredilmedi, belirlenebilen en geç tarihli esere dikkat çekilmekle yetinildi.

ihtimal öne çıkmaktadır. Birincisi, bu kişi 1565'te vefat eden Celâlîzâde Salih Çelebi olabilir. Kadılık ve müderrislik yapan Celâlîzâde, aynı zamanda edebî ve tarihçi kişiliği ile de bilinmektedir. Kaynaklarda, ömrünün son demlerinde gözleri artık görmediği için şiirlerini başkalarına istinsah ettirdiği aktarılmaktadır (Köksal, 2013b). Kâtip Ali Efendi bu kişilerden biri olabilir. İkincisi ise Celâlîzâde Sâlih Çelebi'den mülâzım olarak, aynı şekilde müderrislik ve kadılık yapmış olan Hatmî Sâlih Çelebi (ö. 1562) olabilir (Kaplan, 2014).

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na ait yazmalar.gov.tr'de eserin yazarı "Seyyid Alî Katibî Galatavî (ö. 989/1581)" olarak gösterilmekteyse de⁷ Seydi Ali Reis olarak da bilinen bu Türk denizcisinin ölüm tarihi yanlış verilmiştir, doğrusu 1562 olmalıdır (Köksal, 2013a). Bu da yukarıda verilen tarihlerle uyuşmamaktadır. Bir diğer nokta da dünyanın pek çok yerini dolaşmış, deniz savaşlarına katılmış, denizcilik, hey'et, nücum ilimleri de dahil olmak üzere çeşitli konularda eserler kaleme almış biri olarak Seydi Ali Reis'in, nüshada kendisini "merhûm Sâlih Beg'in kâtibi Ali Efendi" yerine daha farklı tanıtmaması beklenirdi. Bu bilgi ve yorumdan hareketle, mecmuanın derleyicisi ve pendnamenin müellifinin Seydi Ali Reis olamayacağı anlaşılmaktadır. Katalogda yapılan yanlışlık, büyük ihtimalle, Seydi Ali Reis'in Kâtibî mahlasını kullanmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Kâtip Ali Efendi'nin *Pendnâme*'si

Kâtip Ali Efendi, *Pendnâme* adını verdiği eserinin girişinde, imamların, filozofların, padişahların, şeyhlerin ve erdemli kişilerin nasihatlerini ve insana yararlı sözlerini derleyerek eserini oluşturduğunu belirtir. Kısa ve faydalı bir risale olduğunu, burada yazılanlarla amel edenlerin dünyada ve ahirette yüzünün ak olacağını dile getirir. Ayrıca eserde bir hata varsa okuyuculardan onu düzeltmelerini ve kendisine de dua etmelerini ister. Eserin girişinde müellif kendisini ismen de olsa tanıtip sebebi-telifini bildirmekle birlikte besmele, hamdele, salve ve methiye gibi kısımlara yer vermemesi sebebiyle klasik İslam telif geleneğine uygun düzenlemediği görülmektedir. Bu durum eserin birisine takdim edilme amacıyla yazılmaması ve birçok eserin bulunduğu bir mecmuada küçük bir yer işgal etmesi ile açıklanabilir.

Pendnâme'nin işlediği konular bazı ahlâkî vasıfların sonuçları, insanın bilgisizliğini veya olgunluğunu gösteren davranışlar, insanın huy edinmesi veya kaçınması gereken işler, devletin dayandığı esaslar ve padişaha gereken şeyler başlıkları altında toplanabilir. Herhangi bir başlık verilmemiş olsa da konuların belli bir sırayla takip edildiği görülmektedir. Önce peygamberlerin dinî konulardaki nasihatlerine yer verilir. Ardından Yunan ve Hind filozoflarının padişah ve devlet yönetimiyle alakalı

⁷ Erişim 5 Ekim 2020. <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/dafiul-huzn/139654>

sözleri aktarılır. On İki İmam ve mutasavvıfların dinî ve ahlâkî nasihatleriyle de eser sonlandırılır.

Nasihatlerin derlendiği kişiler de büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Eserde kendisinden alıntı yapılan isimler -eserdeki şekliyle- ve yapılan alıntı sıklığı aşağıdaki gibidir:

Peygamberler	İmamlar	Sûfiler	Filozoflar	Âlimler	Yöneticiler
Hız. İsa: 2	İmâm Ca'fer-i Sâdik: 2	Şeyh-i Ekber: 1	Aristotâlis: 1	İmâm-ı A'zam: 1	İskender-i Zülkarneyn: 1
Hız. Muhammed: 1	İmâm Mûsâ Kâzım: 3	Ebu'l-Hasen Harakânî: 2	Eflâtûn: 1	İmâm Şafî: 1	Erdeşir-i Bâbek: 1
	İmâm Muhammed Bâkır: 1	Şeyh Bâyezid-i Bistâmî: 1	Fişaguros: 1	İmâm Gazzâlî: 1	Nûşirrevân-ı Âdil: 1
	İmâm 'Alî Mûsâ er-Rızâ: 1	Şeyh Abdullah Ensârî: 1	Ebû Ali Sînâ: 1	Batlamyûs: 1	Câmasb: 1
	İmâm Muhammed Tâkî: 1	İbrâhîm Edhem: 1	Câlinûs: 1	Bukrât: 2	Nizâmülmülk: 1
	İmâm 'Alî Tâkî: 1	Mansûr-ı Hallâc: 1	Hoca Nasîreddîn Tûsî: 1		Behmen-i Hind: 1
	İmam Hasen Basrî: 1		Rây-ı Hind: 1		Filikoş: 1

Bunlardan başka manası Allah'a, lafzı Hız. Peygamber'e ait olan bir hadis-i kudsi ile Nizâmülmülk'ün dilinden babasının bir nasihati daha bulunmaktadır. En çok alıntı yapılan grup, on alıntı ile On İki İmam'dır. Kendisinden en fazla alıntı yapılan isim ise üç alıntı ile İmâm Mûsâ Kâzım'dır.

Eserin yazılış amacına uygun olarak sade bir üslûp kullanıldığı söylenebilir. Arapça ve Farsça kelimelerle oluşturulmuş az sayıda tamlamaya rastlanmakla birlikte bunlar da iki kelimeyi geçmemektedir. Eski Anadolu Türkçesinde de görülen "gökçek yüzlü" (98b), "gönül uğurlamak" (99a), "yarak (99a)", "çeri" (99a), "yaramaz" (99b), "berk söylemek" (101b), "kakımak" (101b), "artıklık" (102a), "horata" (102b), "arkasın sındırmak" (102b), "oğlancık" (102b) gibi isim, sıfat, fiil ve deyimler bulunmaktadır. Hız. Muhammed'den yapılan alıntılarda hadislerin Arapça metni de verilmiş, cümleler parçalara bölünerek Türkçe anlamlarıyla birlikte tamamlanmıştır. Nesih hat ile yazılan eserin genelinde hareke kullanılmazken, Arapça alıntılar tamamıyla harekelendirilmiş, eserin bütününde şedde gösterilmiş ve bazı kelimelerde hareke kullanılmıştır.

Dört Sayısı Üzerine Kurulmuş Türkçe Pendnamelerin Mukayesesi

Türk edebiyatında mensur nasihatnameler tarandığında, tıpkı *Pendnâme* gibi, sayı sembolizmine dayalı üç eserle daha karşılaşılmıştır. Bu eserlerden ikisi dört sayısı üzerine kurulmuşken, biri de farklı sayıları ihtiva etmektedir. İki, üç, dört, beş, yedi, sekiz, on maddeden oluşan nasihatleri içeren bu eser Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait, müellifi bilinmeyen bir nasihatnamedir. 1508/9 yılında Mehmed Hasan isimli, imlâsından eğitilmiş biri olmadığı anlaşılan bir müstensih tarafından istinsah edilmiştir (Pamuk 2016: 1, 7). Dört sayısını esas alan eserlerden biri ise Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin torunu, müderris Abdülkerim b. Mehmed (ö. 1574) tarafından 1500'lü yılların ortalarında yazılmış *Nesâyihu'l-Ahbâr* adlı eserdir (Ekinci, 2012: 425). Diğeri de yine aynı yüzyılda, 1590 yılında, III. Mehmet'in şehzadeligi döneminde ona hocalık yapmış olan Nasuh Nevâli (ö. 1595)'nin kaleme aldığı *Çeşme-i Hayât* adlı manzum-mensur karışık eserdir (Kurnaz, 2018: 8-9).

Diğer nasihatnamelerden belli bir sayı üzerine kurulmuş mensur bir nasihatname olmaları yönüyle ayrılan bu eserlerin ortak bir kaynağa dayanıp dayanmadığı veya içlerinden birinin diğerlerine kaynaklık edip etmediği, hemen hemen aynı yüzyıl içerisinde yazılmış bu eserlerin içerik ve üslûbunda benzeşen ve ayrışan yönlerin olup olmadığı merak uyandırmaktadır. Bu sorulara cevap bulabilmek için söz konusu eserleri karşılaştırma yöntemiyle incelemek gerekmektedir. Ancak burada müellifi meçhul, Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış nasihatname değerlendirilmeye alınmayacaktır. Çünkü diğer üç eserle arasında belirgin bir farklılık vardır. Diğerleri gibi sadece dört maddeden oluşan nasihatler değil, karışık bir şekilde sıralanmış iki, üç, beş, yedi, sekiz ve on maddeden oluşan nasihatler de bulunmaktadır. Ayrıca yine diğerleri gibi farklı şahsiyetlerden derlenmiş bir alıntılar antolojisi şeklinde değil, daha ziyade Kur'an ve hadislere dayanılarak nasihatlerin sıralandığı, bazen de dinî şahsiyetlerle ilgili anekdotların anlatıldığı bir eserdir. Hem kurgu hem de muhteva yönüyle diğer üç eserden farklı bir konumda durmaktadır.

Kâtip Ali Efendi, *Pendnâme*'yi insana fayda verecek sözleri derlediği "muhtasar ve müfid bir risâle" olarak tanıtır. Eseri okuyup onunla amel edenlerin iki cihanda da yüzünün ak olacağını söyler. *Nesâyihu'l-Ebrâr* müellifi Abdülkerim b. Mehmed, hakimlerin her biri bir cevher niteliğinde olan, insandaki kötü duygu ve düşünceleri ortadan kaldıran ve dört maddeden oluşan öğütlerini bir araya getirdiğini ifade eder (Ekinci, 2012: 427). *Çeşme-i Hayât* ise Nevâli'nin uzun zaman seyahat ettikten sonra Rûm'a dönünce yazmaya karar verdiği kitaptır. Nevâli, kitabını okuyup içindekileri uygulayanların hem dünyada hem ahirette istediklerine ulaşacağını belirtir (Kurnaz, 2018: 9-10). Bahsi geçen üç eser arasındaki benzerlik ve farklılıkların daha iyi anlaşılabilmesi için dikkat çeken noktaları örneklerle açıklamak yerinde olacaktır.

Çeşme-i Hayât'da kendisinden alıntı yapılacak kişi öncesinde tanıtılırken diğer iki eserde böyle bir yol takip edilmemektedir.

<i>Nesâyihu'l-Ebrâr</i>	<i>Çeşme-i Hayât</i>	<i>Pendnâme</i>
"Hükemâ-i Yunân dirler ki her merd-i dânyâ dört kimse ile müdârâ lâzımdur: biri sultân-ı sitemkâra ve üstâd-ı pür-hünere ve merd-i bîmâra ve yâr-ı nigû-kâra." (Ekinci, 2012: 436)	"Ra'yi Hindî ki hükemâ arasında anun re'y-i tedbiri gâyetle makbûldur. Büzürcmihr gibi ulu hakîm Ra'yi Hindî'ye ba'zı husûsda teslim olmuştur. Anlar buyurmuşlardır ki: 'Dört kimseyle müdâra itmek gerek ve eger itmezse kendüye zulm eylemiş olur. Birisi 'âşık olan yâr-ı vefâdârile/Birisi merdüm-i bîmârla hikmet ehli/Biri sultân-ı sitemker ile begler ey dil/Biri de ma'rifet ehliyle devlet ehli" (Kurnaz, 2018: 85-86)	"Rây-ı Hind buyurmuşdur ki dört tâife ile müdârâ vâcibdür: evveli zâlim pâdişâhla ve mu'allim-i huşyârla ve yâr-ı vefâdârla ve âdem-i bîmârla." (100a)

Çeşme-i Hayât'ta bir nasihatın hangi olay veya durum üzerine söylendiği açıklanırken diğer iki eserde sadece alıntılanan söze yer verilir.

<i>Nesâyihu'l-Ebrâr</i>	<i>Çeşme-i Hayât</i>	<i>Pendnâme</i>
"Me'mûn Halife dir: Dört nesne âfet-i devlet ve mühlük-i ni'metdür: Gaflet-i emîr ve hıyânet-i vezîr ve hased-i akrân ve küstâhî-i fakîrân." (Ekinci, 2012: 433)	"Fişâguros-ı hakîm ki 'ilm-i hikmetde üstâd-ı evveldür... Bir gün su'âl iderler ki ba'z-ı pâdişâhların ki nesebi münkatî' olup nâm u nişânları yiryüzünde kalmaz nedendür? Cevâb virdiler ki: 'Dört nesneye gaflet itmekden nesilleri inkita' bulur ve bî-nâm u nişân olurlar. Dördür saltanat-ı şâhu iden ifnâ/Cümlenün kavli bunun üzeredür ey merd-i kebîr/Biri nefereyn-i fakîr ve biri zâlim begler/Birisi kâtib-i hâyin biri gafletlü vezîr" (Kurnaz, 2018: 85)	"Fişâguros Hakîm buyurmuşdur ki dört nesne pâdişâhın mülküne ve devletine noksân getürür: evveli zulm-i emîr ve gaflet-i vezîr ve hıyânet-i debîr ve nefrin-i fakîrdür." (99b-100a)
--	"Vahy kâtiblerinden birisi bir gün Hazret-i Resûl sallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve selleme eyitdi ki: 'Yâ Resûlullâh Kur'ân-ı 'Azîm'i sertâpâ tetebbu' eylemişüm. Ammâ Allâhu Te'âlâ Hazretlerinin üç kitâbını dahi görmek isterüm. Ne buyurursuz?' Hazret-i Resûl sallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem cevâb virdiler ki: 'Allâhu	"Hakk <i>subhânehû ve te'âlâ</i> hadîs-i kudsîde buyurmuşdur ki her kim ki dört kitâbdan dört kelime ezberlese ve dâyim okursa dünyevî ve uhrevî her ne murâdı varsa hâsıl ola kelime-i Tevrât

	<p>te'âlâ celle celâlühü hazretleri dört kitâbında dört kelime buyurmuşdur. Her kim ol dört kelimeyi görse Hakk'un dört kitâbını görmüş gibi olur ve her kim ol dört kelimeyi kendüye vird edünse cümle murâdı hâsıl olur. Tevrât'da men kabe'a şebe'a ve İncil'de men i'tezele selime ve Zebûr'da men sameta necâ ve Furkân-ı 'azimü's-şânda ve men yetevekkel 'alallâh fe hüve hasbüh. Kâni' olan kimseler dünyâda tokdur ey gönül/'Uzlet idenler selâmet hırkasına hõş girer/Sâmit olan kişiler 'âlemde buldular necât/Hakk'a idenler tevekkül rızklarını Hakk virür" (Kurnaz, 2018: 112-113)</p>	<p>men kane'a şebe'a kelime-i Zebûr men samete neciye ve kelime-i İncil men a'tezele selime ve kelime-i Furkân ve men yetevekkel 'ala'llâhi fe-huve hasbuhû işbu âyetleri her kim ezberleyüp dâyim okusa dünyevî ve uhrevî murâdâtı hâsıl ola." (98b-99a)</p>
--	--	---

Çeşme-i Hayât'ta ifadeler daha uzun tutulur ve alıntılanan söz nazmen söylenir, diğer iki eserde ise cümle ve ibareler olabildiğince kısa tutulur.

<i>Nesâyihu'l-Ebrâr</i>	<i>Çeşme-i Hayât</i>	<i>Pendnâme</i>
<p>"Emîr Şehîd eydür ki dört nesne insâna mühlikdür, ana 'azim tedârik gerekdür: düşmen, âteş ve bîmârî ve bî-dâniş." (Ekinci, 2012: 435)</p>	<p>"(Muhammed Tâki) buyurmuşdur ki dört nesne ibtidâ az görünür. Velikin gide gide çok olur. Birisi düşmen-i bed-hâh ey dil/Birisi âteş-i sûzân ammâ/Birisi dâniş-i merd-i 'âkıl/Biri de karz-ı hüsn ey molla" (Kurnaz, 2018: 97-98)</p>	<p>"Muhammed Takî buyurmuşdur ki dört nesne az görünür ammâ çokdur evvel düşmen ve âteş ve borc ve 'ilmdür." (101b)</p>
<p>--</p>	<p>"(Ebu'l-Hasen Harakânî) buyurmuşlardur ki: 'Eger bir kimesne heybetde şîr-i jiyân ve kuvvetde pîl-i demân ve zîr-i destlükde Rüstem-i destân ve kimse arkasın yire getürme bu dört nesneden birisi anda mevcûd olsa dünyâda andan âciz kimse bulunmaz. Birisi ehl-i 'iyâl olsa birisi medyûn/birisi dahi zulüm görmüş ola hakîmden/birisi dahi anlarun</p>	<p>"Şeyh Ebu'l-Hasen Harakânî buyurmuşdur ki dört nesne âdemin arkasın sındırur çok düşmen ve çok 'iyâl ve çok zulüm ve çok borc." (102b)</p>

	ammâ ki ola düşmeni çok/Böyle aldum haberin ben bir ulu 'âlimden" (Kurnaz, 2018: 105)	
--	---	--

Aynı nasihatlerde hem sayılan maddelerde hem de benzer anlamı verecek kelimelerin seçiminde bazı farklılıklar göze çarpmaktadır.

<i>Nesâyihu'l-Ebrâr</i>	<i>Çeşme-i Hayât</i>	<i>Pendnâme</i>
"İmâm Ca'fer-i Sâdık hazretleri buyururlar: Dört haslet-i nâfi'a, dört fi'l-i şeni'aya mâni' olur: Perhîzkârlık harâma ve zekâ yaramaz ef'âle ve sehâvet zillete ve emânet killete." (Ekinci, 2012: 434)	"(İmâm Ca'fer-i Sâdık) buyurmuşdur ki: 'Dört nesne âdemi dört nesneden saklar. Sehâvet âdemi saklar belâdan/ Cehennem âteşinden 'ibâdet/ Menâhiden saklar seni şeri'at/ Hiyânetden dahi câna emânet" (Kurnaz, 2018: 91)	"İmâm Ca'fer-i Sâdık <i>radiyallâhu 'anhu</i> buyurmuşlardır ki dört nesne dört nesneye mâni' olup helâkten kurtarur: perhîz harâmdan ve tahammül fesâddan ve sehâvet belâdan ve emânet hiyânetden kurtarur." (100b-101a)
"Lokman Hakîm eydür: Dört nesne eblehlikden 'âlâmet ve ahmaklıktan 'işâretdür: Musâhabet-i câhilân ve meşveret-i zenân ve dosti-i bedân ve nasihat-i fuzûlân. " (Ekinci, 2012: 434)	"(Ebû El Hasan Harakânî) buyurdıldardur ki âdemün bu dört nesne nâdânluğına delâlet ider. Birisi bilmediği kimseye küstâh olmak/Birisi dahi vefâ çeşmesini tutmak zenden/Birisi kûdek ile meşveret etmek ey dil/Biri de düşmenine tayanup olmak emîn " (Kurnaz, 2018: 107)	"Hazret-i İmâm-ı A'zam buyurmuşdur ki dört nesne âdemin nâdânluğuna delâletdür 'avretten vefâ ummak ve görmediği âdemle horata itmek ve düşmene i'timâd itmek ve oğlancıklarla meşveret itmek. " (102b)

Üç eserde de aynı nasihatlerin farklı kişilere atfedilebildiği dikkat çekmektedir. Bütün nasihatler gözden geçirildiğinde *Nesâyihu'l-Ahbâr* ile *Pendnâme* arasında aynı nasihatlerin büyük çoğunluğu farklı kişilere atfedilmişken *Pendnâme* ile *Çeşm-i Hayat*'ta daha fazla ortaklık mevcuttur.

<i>Nesâyihu'l-Ebrâr</i>	<i>Çeşme-i Hayât</i>	<i>Pendnâme</i>
" Seyyid Battal mübâriz rahmetullâhi 'aleyh dir: Dört ef'âl-i nâ-fercâmın ser-encâmından dört dürlü ef'âl-i bed-nâmî hâsıl olur: 'Înâddan	"(Ebû 'Alî Sînâ) dimişlerdür ki dört dürlü kişünün 'âkıbeti nedâmetdür. 'Âkıbet-i ehl-i lecâcun işi rüsvâlukdur/Ehl-i hışmun işi son deminde peşimânlıkdur/Kâhil olan kişünün 'âkıbeti kem olısar/Kîni	" Hazret-i İmâm Hasen Basrî <i>radiyallâhu 'anhu</i> buyurmuşdur ki dört nesnenün 'âkıbeti dört nesnedür hurde tengün sonı rüsvâyılık ve hışmın sonı peşimânlık ve

rüsvâyî, hışmdan peşimânî ve kibr ü kînden düşmenî ve kâhillikden hôrî.” (Ekinci, 2012: 436)	çok çok dutanın âhiri düşmânluktur” (Kurnaz, 2018: 98-99)	tekebbürün sonı düşmenlik ve kâhilin sonı horlıktır.” (101b-102a)
“Ebû Bekr-i Müfessir dir ki icmâl-i tefsir dört nesneyi müş’irdür: edâ-i farz ve sünen-i peygamber sallallâhu ‘aleyhi ve sellem ve rızâ-yı mâder ü peder ve bendegân-ı Hudâya nîk nazar, vesvese-i şeytân-ı la’inden hazer.” (Ekinci, 2012: 436)	“... (Şeyh Muhyiddîn-i ‘Arabî) cevâb virdiler ki Allâhu Te‘âlâ Hazretleri Kur‘ân-ı ‘Azîm’de çok nesne emreylemişdir. Cümlesine insân-ı za‘îf ri‘âyet idemez ve ri‘âyet eyleye cümlesine ri‘âyet eylemiş olur. Birisi farz-ı Hüdâ kim didiler ana salât/Birisi dahi rızâ-yı peder vü mâderdür/Birisi sünnet-i Ahmed ki bize lâzımdur/ Biri de halka lutf kim iden anı erdür” (Kurnaz, 2018: 109)	“ Hazret-i Bâyezîd-i Bistâmî buyurmuşdur ki Kur‘ân-ı ‘azîmün tefsiri dört nesnedür: Allâh’ın buyruğunu yerine getürmek ve hazret-i Resûl’ün sünnetini mu‘teber görmek ve atayı anayı hoşnûd itmek ve fukarâ ve mesâkîne ihsân itmekdür.” (103a)

Nesâyihu’l-Ebrâr genellikle dört madde üzerine kurulmakla birlikte eserin sonlarında 3 ve 6 maddeden oluşmuş nasihatler de bulunmaktadır. Benzer şekilde *Pendnâme*’de de eserin sonunda on madde üzerine bina edilmiş bir nasihat ve üç maddeden oluşan iki nasihate yer verilmektedir. Her iki eserde de farklı sayıların kullanıldığı bu kısımlar, eserin bütününe aksine farklı bir kurguya sahiptir. *Nesâyihu’l-Ebrâr*’da diyalog tekniğinden faydalanılırken, *Pendnâme*’de oldukça kısa bir tahkiyeye başvurulmuştur.

Türk edebiyatında pendname denilince akla gelen ilk eser olan ve bu türde yazılmış bazı eserlere kaynaklık eden, İranlı mutasavvıf şair Ferîdüddîn-i Attâr (ö. 1221)’a nispet edilen *Pendnâme*’yi de burada zikretmek gerekir. Reinert’a göre bu eser, Attâr’ın üslûbunu yansıtmayan, basit bir dille yazılmış, kuru bir ahlâk kitabı hüviyetindedir. Attâr’a aidiyetine dair hiçbir kaydın ve 9/15. Yüzyıldan önce bu esere dair herhangi bir izin olmamasına rağmen, Nefîsî tarafından Attâr’a ait olduğunun iddia edilmesini şaşkıncı ve aynı zamanda isabetsiz bulur. Bununla birlikte *Pendnâme*’nin Attâr’a nispeti her ne kadar sorunlu olsa da özellikle Türkler arasında büyük şöhret kazandığına, defalarca tercüme ve şerh edildiğine dikkat çeker (Reinert, 1987).⁸

⁸ Attâr’a nispet edilen *Pendnâme*’nin Türkçe tercüme ve şerhleri hakkında detaylı bilgi için bkz. İmamoğlu, 2018: 30-140.

Aşağıda, Attâr'a nispet edilen *Pendnâme*'de geçen ve dört maddeden oluşmuş nasihatlerin, Kâtip Ali Efendi'nin *Pendnâme*'sinde bulunan benzerleri ile mukayesesine yer verilmiştir.⁹

Feridüddin-i Attâr'ın <i>Pendnâme</i>'si	Kâtip Ali'nin <i>Pendnâme</i>'si
“Ahmaklığın dört alameti vardır. Sana söyleyeyim de öğrenesin. Kendi ayıbını görmeyip de başkalarının kusurunu aramak. Gönlüne cimrilik tohumu saçtığı halde cömertlik ummak.” (Attar, 1993: 22)	“ Câmasb Hakîm buyurmuşdur ki dört nesne âdemin câhilliğine delîldür: evveli kendü ‘aybın göstermek ve halkın ‘aybın fâş itmek ve var-iken kendüsün bahil itmek ve gayrıdan sehâvet ummakdur.” (100b)
“Dört şey büyük ve muteberdir. Bunlar görünüşte ufak fakat pek önemlidirler. Bunlardan biri düşman, öteki ateş, üçüncüsü gönüllere hoş gelmeyen hastalıktır. Dördüncüsü de seni bezeyen bilgidir.” (Attar, 1993: 28-29)	“ Hazret-i İmâm Muhammed Takî buyurmuşdur ki dört nesne az görünür ammâ çokdur evvel düşmen ve âteş ve borc ve ‘ilmdür. (101b)
“Dört şey dört şeyle tamam olur. Ey çocuk bunu dinlerken hatırında tut. Kişinin ilmi akliyle olgunlaşır. Niyet de fiil ve amelle güzelleşir. Dinin, kötülüklerden sakınmakla kemal bulur. Nimetin de şükür ile bollaşır.” (Attar, 1993: 31)	“ Hoca Nasîreddîn Tûsî demişdür ki dört nesne dört nesne ile kemâl bulur dâniş ‘aklla dîn perhîzle nî‘met şükürle ve murâd sabrıyla olur.” (102a)
“Dört şeyden dört şey çıkar. Ey aziz, bu nükteyi benden dinle de hatırında tut. Sükûtu âdet edinen emniyette yaşar, bir düşüncesi olmaz. Sana selâmet gerekse sükût et. Ancak iyiliğini açıklayanlar emniyette olurlar. Yiğit cömertlikle yücelik bulur. Şükür nimeti artırır. Cömertler daima yücelik bulurlar. Nimetin şükürle bollaşır. Sakin ve sessiz yaşayan insan sırtına bir selâmet hırkası giymiş olur.” (Attar, 1993: 32)	“ Hazret-i İmâm Gazzâlî buyurmuşdur ki dört nesneden dört nesne hâsıl olur hâmûşdan selâmetlik sadakadan emînlik ve sehâvetden beglik ve şükrden artıklıktur.” (102a)
“İnsanı düşkünlüğe uğratan dört şeydir. Ey hak sever, sana söyleyeyim de kulak	“ Şeyh Ebu'l-Hasen Harakânî buyurmuşdur ki dört nesne âdemin

⁹ Söz konusu örnekler bunlarla sınırlı değildir. Attâr'da dört maddeden oluşan diğer nasihatler için bkz. Feridüddin-i Attar, 1993: 9, 12, 13, 16, 18, 24, 27, 30, 35, 44, 67. İki eser arasındaki benzer nasihatler için krş. 29-101b/102a, 34-102b, 30-102a, 34-103a.

ver. Çok düşman, hesapsız borç, sayısız iş, kalabalık aile...” (Attar, 1993: 33-34)	arkasın sındırur çok düşmen ve çok ‘ıyâl ve çok zulüm ve çok borc.” (102b)
“Elden gittikten sonra geri döndürülmesi imkânsız olan şeyler dördtür. Ansızın ağızdan çıkan bir söz, yaydan fırlayan bir ok. Söylenmiş sözü nasıl geri alabilirsin? Sonra hiç kimse olmuş bir kazayı geri çeviremez. Attığın ok nasıl geri döner? İşte boşuna harcadığın ömür de böyledir...” (Attar, 1993: 31-32)	“ Hazret-i İmâm Şâfi‘i buyurmuşdur ki dört nesne ki gitmiş ola min ba’d anı döndürmek mümkün degüldür söylemiş sözi ve atılmış okı ve geçmiş ‘ömri ve takdîr olmuş kazâyı.” (102b-103a)

Görüldüğü üzere, Attâr’da bulunan nasihatler, Kâtip Ali Efendi’de hep başka birilerine isnat edilmiştir. Isnat edilen kişiler ise genellikle Attâr’dan önce vefat etmiş kimselerdir. Bu da Reinert’in düşüncesini destekleyecek bir veri olarak değerlendirilebilir. Bir başka deyişle, farklı kişilere ait dolaşımda olan bazı nasihatlerin sonradan Attâr’a nispet edildiği düşünülebilir. Yine de kesin bir hüküm verebilmek için ileri araştırmalara ihtiyaç vardır.

Sonuç

Eski İran’dan başlayıp Arap ve Türk edebiyatlarında da görülen, nasihatnameleri sayılara göre düzenleme geleneği içerisinde dört sayısının ayrı bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Makalenin giriş bölümünde değinildiği üzere dört sayısı farklı konuları açıklamada kullanılmıştır. Ancak taşıdığı en karakteristik anlam, dünyayı ve insanı var eden unsurları ve dünyadaki düzeni sembolize etmesidir. Dolayısıyla var oluşun ve düzenin sembolü olan dört sayısının, dört unsurdan oluşmuş insan ile dört unsurdan oluşmuş dünya ve içindekilerin ilişkilerini ve aynı zamanda canlılığı dört unsurdan yaratan Tanrı ile ilişkilerini düzenlemeyi öğütleyen nasihatnamelerde kullanılması, konuyla uyumlu bir tercih yapıldığını göstermektedir.

Türk edebiyatında dört sayısı üzerine kurulu üç nasihatname tespit edilmiştir: Abdülkerim b. Muhammed’in *Nesâyihu’l-Ebrâr*’ı, Nasuh Nevâlî’nin *Çeşme-i Hayât*’ı ve Kâtip Ali Efendi’nin *Pendnâme*’si. Bu üç eser de mensurdur, fakat *Çeşme-i Hayât*’da manzum kısımlar da bulunmaktadır. Bu eserde, nasihatleri söyleyen kişiler hakkında tanıtıcı bilgilere, söylenme ortamına ve bağlamına dair bilgilere yer verilir. Bu bölümler mensur olarak ifade edilirken alıntılanan nasihatler nazmen aktarılır. Bu nedenle diğer iki eserden hacmen daha fazladır. *Pendnâme* ve *Nesâyihu’l-Ebrâr* ise birbirlerine kısa ve öz olmaları yönleriyle daha çok benzerken, ikinci eserde birinciye göre nispeten daha fazla Arapça ve Farsça kökenli kelime ile tamlamalar bulunmaktadır.

Nesâyihu'l-Ebrâr, *Çeşme-i Hayât* ve *Pendnâme*'de pek çok ortak nasihate rastlanmıştır. Bu durum, söz konusu eserlerin ortak bir kaynaktan tercüme edilmiş veya yararlanılarak yazılmış olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Eserlerde bu konuyu aydınlatacak herhangi bir bilgi verilmemekle birlikte *Nesâyihu'l-Ebrâr*'ın nüshalarından birinde, Ramazan Ekinci'nin bildirdiğine göre, söz konusu eserin “kütüb-i hükemâdan lisân-ı Fârisden ihrâc” edildiği kaydedilmiştir (2012: 425). Böyle bir durumda akla ilk olarak Ferîdüddin-i Attâr'ın *Pendnâme'si* gelmektedir. Ancak bu eser ile makalede incelenen üç eser arasında benzer nasihatler olsa da arada ciddi bir farklılık bulunmaktadır. Attâr'ın eserinde nasihatler kimseye atfedilmezken diğer üç eserde hep birilerine atfedilir ve ilginçtir ki bu üç eserin kendi arasında bile bu açıdan bir tutarlılık görülmemektedir, aynı nasihatler sıklıkla farklı kişilere isnat edilmiştir. Bunun yanı sıra aynı olmayan pek çok nasihat de bulunmaktadır. Dolayısıyla bu üç eserin tek bir ortak kaynaktan beslenmediği, ancak kaynaklarından birinin ortak olduğu söylenebilir. Bu da muhtemelen *Nesâyihu'l-Ebrâr* nüshasında işaret edilen, Attâr'ın *Pendnâme'si* dışında, Farsça bir eserdir.

Hakkında sadece “merhûm Sâlih Beg”in kâtibi olduğu bilgisi bulunan ve XVI veya XVII. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Kâtip Ali Efendi'nin kaleme aldığı *Pendnâme*, okuyan herkesin istifade etmesi amacıyla sade bir üslûpla yazılmış, içerisinde hem dinî hem siyasî hem de sosyal içerikli öğütlerin yer aldığı kısa bir nasihatnamedir. 34 farklı kişiden 42 nasihatın aktarıldığı eserde peygamberler, On İki İmam, sûfiler, filozoflar ve yöneticiler gibi çeşitli gruplara mensup şahsiyetlerin sözleri alıntılanmıştır. Bu haliyle eser, bir alıntılar antolojisi görünümündedir. Tamamı mensur olan eser, tek bir beyit ile sonlandırılmıştır. Alıntılardan oluşma ve belli bir sayı üzerine kurulma gibi özellikleriyle her ne kadar bu türe bir yenilik getirmediği ve gelenekten beslendiği anlaşılırsa da Türk edebiyatında bu özelliklere sahip sınırlı sayıda pendnamenin yeni bulunmuş bir halkası olarak dikkate değerdir.

Kaynakça

el-Akfehîsî, Muhammed b. Ahmed b. İmâd (1992). *El-İrşâd ilâ mâ Vaka'a fi'l-Fıkh ve gayrihi mine'l-A'dâd (ez-Zerî'a ilâ Ma'rifeti'l-A'dâdi'l-Vâride fi'ş-Şerî'a)*. (Ed. Ali Muavvad, vd.). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Acar, Serper (2009). *Necati Bey Divanı Sözlüğü Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayverdi, İlhan (2005). *Kubbealtı Lugatı*. Erişim 14 Aralık 2020. <http://lugatim.com/s/dört#>

Balcı, Musa (2013). *İslam Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Benli, Şeyma (2019). Bir Metin Yeniden Yazılırken Neler Değiştirilir: Mahzenü'l-Esrâr ve Dâfi'u'l-Hüzn Örneği. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 22, 137-170. DOI: 10.15247/dev.2611

Canım, Rıdvan (2014). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker.

Çağrı, Mustafa (1992). Behcetü'l-Mecâlis. *TDV İslam Ansiklopedisi*, V, İstanbul: TDV, 348-349.

Çakır, Müjgan (2013). Büzürçmîhr-i Hakîm'in Nûşirevân-ı Âdil Adına Yazdığı Zafer-nâme'nin Türkçe Tercümeleri Üzerine Bir Değerlendirme ve Bir Zafer-nâme Tercümesi. *Ahmet Atillâ Şentürk Armağanı*. (Ed. Ahmet Kartal ve M. Mahur Tulum). İstanbul: Akademik Kitaplar. 167-186.

Çelik, Aysun (2019). Sayı Sembolizmi Bağlamında Garîb-nâme. *Gazi Türkiyat Dergisi*, 24, 67-92.

Dijital Yazma Eser Kataloğu. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Erişim 5 Ekim 2020. <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/dafiul-huzn/139654>

Ekinci, Ramazan (2012). 16. Asırda Yazılmış Mensur Bir Nasihat-Nâme: Abdülkerim bin Mehmed'in Nesâyihu'l-Ebrâr'ı. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (2), 423-441. DOI: 10.7827/TurkishStudies.3321

Feridüddin-i Attar (1993). *Pendname*. (Çev: M. Nuri Gençosman). İstanbul: MEB.

Habashi, Fathi (2000). Zoroaster and the Theory of Four Elements. *Bulletin for the History of Chemistry*, 25 (2), 109-115.

İbn Abdülber (1981). *Behcetü'l-Mecâlis ve Ünsü'l-Mecâlis*. (Thk. Muhammed Mursî el-Hûlî). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbn Miskeveyh (1358). *el-Hikmetü'l-Hâlide: Câvidân-hured*. (Thk. Abdurrahman Bedevî). Tahran: İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahrân.

İmamoğlu, Fatma (2018). *Muhammed Zahri Efendi'nin Miftâh-ı Pend Adlı Eseri ve Osmanlı Dönemi Pendname Geleneği İçerisindeki Yeri (İnceleme-Metin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaplan, Mahmut (2001). Manzûm Nasihat-nâmelerde Yer Alan Konular. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9, 133-185.

Kaplan, Yunus (2014). Hatmî, Salih Çelebi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 18 Kasım 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hatmi-salih-celebi>

Kaya, Elif (2017). "Kıyâfet-nâme-i Ekâlîm-i Seb'a ve Hayavân." *ASOS Journal*, 5 (53), 444-459. DOI: 10.16992/ASOS.12703

Komisyon. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu. Erişim 30 Kasım 2020. <https://sozluk.gov.tr>

Köksal, Mehmet Fatih (2013a). Kâtibî, Seydi Ali Çelebi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 5 Ekim 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/katibi-seydi-ali-celebi>

Köksal, Mehmet Fatih (2013b). Sâlih Çelebi, Celâl-zâde. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 18 Kasım 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/salih-celebi-celalzade>

Kurnaz, Feride (2018). *Nasuh Nevâli'nin Çeşme-i Hayât Adlı Nasihatnâmesi İnceleme-Metin-Sözlük*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pamuk, İnci (2016). *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde Şevket Rado Yazmaları Arasında Bulunan ŞR_000190 No'lu Nasihatname (İnceleme-Metin-Dizin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Reinert, B (1987, updated: 2011). Attâr, Farîd-al-dîn. *Encyclopaedia Iranica*. III (1), 20-25. Erişim 11 Kasım 2020. <http://www.iranicaonline.org/articles/attar-farid-al-din-poet>

Shaked, S ve Safa, Z (1985, updated 2011). Andarz. *Encyclopediā Iranica*. II (1), 11-22. Erişim 2 Aralık 2020. <https://iranicaonline.org/articles/andarz-precept-instruction-advice>

Schimmel, Annemarie (2000). *Sayıların Gizemi*. (Çev. Mustafa Küpüşoğlu). İstanbul: Kabalıcı.

Turan, Mehmet (2018). Münebbihat Adlı Eserin İbn Hacer el-Askalânî'ye Aidiyeti Üzerine. *Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi*, 2 (1), 17-38.

Yeniterzi, Emine (2006). Ahmed-i Dâ'î'nin Vasiyyet-i Nûşirevân Adlı Mesnevisi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 1-25.

Yıldırım, Nimet (2005). Enderz-i Oşnâr-i Dâna: Bilge Oşnâr'ın Öğüdü. *EKEV Akademi Dergisi*, 9 (24), 219-232.

[METİN]

Hâzâ Kitâbu Pendnâme

[98a] Bu fakîru'l-haķır ve kes.îrû'z-zenb ve't-taķşîr 'Alî Kâtîb kulları enbiyâ *aleyhimû's-selâmdan* ve geçmiş imâmlardan ve hâkimlerden ve pâdişâhlardan ve fâzıllardan ve meşâyıhlardan şâdir olan naşîhatleri ve insâna nâfi olan sözleri cem' idüp bir muhtaşar ve müfid risâle yazdum. Şöyle ki az söz-ile çok ma'nâ hâşıl ola tâ ki her kimüñ eline düşüp okursa ve anıñla 'amel iderse dünyâda ve âhîretde yüzi ağ ve sözi sağ ola ve okuyan efendilerimizden ricâ olunur ki 'âlem-i beşeriyetdür eger hâtaşı ve sehvi var-ısa lutf u kerem idüp anı ıslâh ideler ve bu fakîri hayır du'adan ferâmüş buyurmayalar.

Ve billâhi't-tevfîķ ve'l-müsteân.

Hâzret-i İsâ *aleyhi's-selâm* buyurmuşlardır ki dört nesne âdemi Hâķķ Te'âlâya irişdürür: terk, tecrîd, 'uzlet, ķanâ'at ve *eyđan* [98b] 'İsâ *aleyhi's-selâm* buyurmuşlardır ki âdemiñ necâtı dört nesnedür: az yemek, az söylemek, az uyumaķ, az mücâme'at itmekdür ve hâzret-i **Rasûl-i Ekrem** *şallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşlardır ki dört nesne 'âlâmet-i cennetdür: *vechun meliyyün* ya'nî gökçek yüzli ola ve *lisânun faşîhun* ya'nî faşîhu'l-lisân ve tatlu sözlü ola ve *ķalbun teķıyyun* ya'nî gönli şâfi ola ve *yedun seħıyyun* ya'nî eli keremli ve cömerd ola ve *eyđan* hâzret-i *şallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşlardır ki dört nesne 'âlâmet-i cehennemdür: *vechun âbisun* ya'nî çirkin yüzli ola ve *ķalbun şedîdun* ya'nî gönli kinli ola ve *lisânun ķabiħun* ya'nî dili yaramaz ola ve *yedun baħîlun* ya'nî eli mümsik ola ve **Hâķķ** *subhânehu ve te'âlâ* hadîs-i ķudsîde buyurmuşdur ki her kim ki dört kitâbdan dört kelime ezberlese ve dâyim okursa dünyevî ve uhrevî her ne murâdı varsa hâşıl ola kelime-i Tevrât *men ķane'a şebe'a* kelime-i Zebûr *men şamete neciye* ve kelime-i İncil *men atezele selime* ve kelime-i Furķân ve *men yetevekkel ala'llâhi* [99a] *fe-huve ħasbuhû* işbu âyetleri her kim ezberleyüp dâyim okusa dünyevî ve uhrevî murâdatı hâşıl ola.

Ve **İskender-i Zül-ķarneyn** buyurmuşdur ki pâdişâhlık dört nesne üzerine ķâyımdür: evveli 'adl ü dâd üzerine lâzım ve memleket teşhîrine 'âzim ve âhîret işine câzim ve Allah'ın emrine mülâzım gerekdür. **Aristeġâlis** buyurmuşdur ki dört nesne müyesser olmaz meger dört nesne ola: pâdişâhlık 'adl-ile ve düşmen şındurmak müşâvere ile ve murâda irmek şabırla ve gönül uğurlamaķ tevâzu'la olur. **Buķrâġ Hâķim** buyurmuşdur ki dört nesne pâdişâha gerekdür ki pâdişâhlığı pâyidâr ola ve

nizâm u intizâm bula. Evvelâ dini pâk ola ve vezîri emîn ola ve sözi gerçek ola ve ‘ahdi vü emânı dürüst ola ve **Batlamyüs Hâkîm** buyurmuşdur ki dört nesne dört nesneye muhtâcdur pâdişâh hazîne ve yarâk ile vezîr emânet ve diyânetle ve çeri naşihatle [99b] ve re’âyâ itâat ile **Eflâţûn Hâkîm** buyurmuşdur ki dört nesne dört nesnesiz olmaz: evvelâ pâdişâh ne kadar ‘âkil ve kâmil olsa aña vezîr gerekdür ve yigit ne deñlü pehlüvân olsa aña silâh gerekdür ve at ne deñlü kıymetlü olsa aña mehmüz gerekdür ve kılıç ne deñlü keskin olsa kesdürmege er gerekdür. **Bukrâţ Hâkîm** buyurmuşdur ki pâdişâha dört nesne lâzımdur: evveli gönli ‘adle mâylî ola ve ‘adli dâyim ola ve intikâm maħallin bile ve hizmetinde olan âdem eyü midür yaramaz mıdır fark ide. **Erdeşir-i Bâbek** buyurmuşdur ki devletin aşlı dört nesnedür: evveli Allâh’ın inâyeti ve çerh-i felek muvâfaqatı ve işleri şer’at-i Muħammedi üzerine itmegi ve umür-ı memleket işlâhına ‘âkil vezîr kullanmağıdır. **Fişâğuros Hâkîm** buyurmuşdur ki dört nesne pâdişâhın mülküne ve devletine noķşân getürür: evveli zulm-i emîr [100a] ve gâflet-i vezîr ve hıyânet-i debîr ve nefrin-i faķirdür. **Rây-ı Hind** buyurmuşdur ki dört tâife ile müdarâ vâcibdür: evveli zâlim pâdişâhla ve mu’allim-i huşyârla ve yâr-ı vefâdarla ve âdem-i bîmârla. **Nüşirrevân-ı** ‘âdil buyurmuşdur ki dört nesne âdeme muħâţara-i maħallidür: evveli pâdişâh hizmetinde hâş olmaķ ve şekk-ile ta’am yemek ve sırrını ğayrılara söylemek ve düşmene itimâd itmekdür. **Behmen-i Hind** buyurmuşdur ki ra’iyyete dört nesne lâzımdur ki pâdişâhın gâzabından emîn ola: evveli pâdişâhın emrine itâat itmek ve ekâbiriñ naşihatın tutmaķ ve faķire şefkat itmek ve emâneti hıfz itmekdür. **Câlinüs Hâkîm** buyurmuşdur ki dört âdem üzerine itimâd yokdur: evveli zâlim pâdişâha ve biri ‘âlim geçinen câhil ü nâdâna ve birisi mülk ü mâl-i hânümâna ve biri muħabbet-i zenâna. **Filiķoş Hâkîm** buyurmuşdur ki dört nesne [100b] âdeme ferah getürür: biri iltifât-ı sultân ve biri muvâfaqat-ı devrân ve biri du’â-yı küşe-nişinân ve biri s_enâ-i zirgândur.

Nizâmü’l-mülk buyurmuşdur ki dört nesne âdemi murâda irgörür: evveli ekâbire vuşlat ve ehl-i kemâl-ile meşveret ve devletsizden ferâgat ve ehl-i kulûbdan himmet ve isti’ânet. **Câmasb Hâkîm** buyurmuşdur ki dört nesne âdemiñ câhilliğine delildür: evveli kendü ‘aybın göstermek ve halkıñ ‘aybın fâş itmek ve var-iken kendüsin baħil itmek ve ğayrıdan seħâvet ummaķdur. **İbrâhim Edhem ğazretleri** buyurmuşdur ki dört nesne âdemiñ kemâline delildür: evveli ‘ilmi ‘aziz dutup hürmet itmek ve ğarâmdan perhîz itmek ve pâdişâhın emrine ta’zîm idüp itâat itmek ve ehl-i sülûk birle muşâğabet itmekdür. **İmâm Cafer-i Şadık rağıyallâhu anhu** buyurmuşlardur ki dört nesne dört nesneye mâni’ olup helâkten kırtarur: perhîz ğarâmdan [101a] ve

taḥammül fesâddan ve seḥâvet belâdan ve emânet ḥıyânetden kırtarur ve **Hâzret-i İmâm Mûsâ Kâzım** buyurmuşlardır ki dört nesne âdemiñ cemâlidür ve devlete mu'âvinüdür evveli kavli gerçek ve vaktini hoşluk ile geçürmek ve kesb ü helâle say itmek ve ehl ü 'iyâli ile bir hoşça geçinmekdür ve *eydan* buyurmuşlardır ki dört nesne âdemiñ bedbahtlığına ve neketine delâlet ider evveli halkıñ su'âlini redd itmek ve câhillerle muşâḥabet itmek ve dünyâ malına tama' itmekdür ve ehl-i 'iyâlin hoş dutmayup terk itmekdür. **Hâzret-i İmâm Muḥammed Bâkır** *radıyallâhu anhu* buyurmuşdur ki her kim dört nesneden ırâk ola dünyada ve âhiretde yaramazlık görmeye, evvel kâhırdan ırâk olmağ ve 'ucbden ırâk olmağ ve 'adâvetden ırâk olmağ ve kâhiliğden ırâk olmağdur. **Hâzret-i İmâm Cafer-i Şâdık** *radıyallâhu anhu* buyurmuşdur ki dört nesne âdemi gâyet vaḳârsız ider meclisde yukâru oturmağ [101b] ve halkla berk söyleyüp kaḳımağ ve yaramaz sözleri hüy idüp söylemek ve tekebbür-i âdemle dirlik idüp oturmağdur. **Hâzret-i İmâm Mûsâ Kâzım** buyurmuşdur ki dört nesne ifsâda ve ilhâda delildür: evveli câhil ile tedbir idüp umür görmek ve malı maḥâlsiz yere şarf itmek ve zamândan 'ibret alup nefret itmekdür ve **Hâzret-i İmâm 'Alî Mûsâ er-Rızâ** buyurmuşdur ki dört nesne âdemin kemâline delildür evveli dostla meşveret itmek ve düşmen ile müdarâ itmek ve kendü nefesine kâhr itmek ve acı söze taḥammül itmekdür ve **Hâzret-i İmâm Muḥammed Taḳî** buyurmuşdur ki dört nesne az görünür ammâ çokdur evvel düşmen ve âteş ve borç ve 'ilmdür. **Hâzret-i İmâm 'Alî Taḳî** buyurmuşdur ki dört nesne 'âdet-i pesendidedür evvel kanâ'at ve meşveret ve şefḳat ve endiše-i 'âkıbet.

Hâzret-i İmâm Ḥâsen Başri *radıyallâhu anhu* buyurmuşdur ki [102a] dört nesnenün 'âkıbeti dört nesnedür ḥurde tengün soñı rüsvâyılık ve ḥışmıñ soñı peşimânlık ve tekebbürüñ soñı düşmenlik ve kâhiliñ soñı ḥorlıktur. **Ebû 'Alî Sînâ** buyurmuşdur ki dört nesne pâyidar olmaz pâdişâhıñ zulmi ve maḥbûbıñ 'itâbı ve câhiliñ naşîhati ve yalın yüzlünüñ ḥüsni. **Hoca Naşireddin Tûsi** dimişdür ki dört nesne dört nesne ile kemâl bulur dâniş 'aḳlla dîn perhizle ni'met şükrle ve murâd şabırla olur ve **Hâzret-i İmâm Ğazzâlî** buyurmuşdur ki dört nesneden dört nesne ḥâşıl olur ḥâmüşdan selâmetlik şadaḳadan emînlik ve seḥâvetden beglik ve şükrden artıklıktur. **Hâzret-i Manşûr Ḥallâc** buyurmuşdur ki dört nesneden dört nesne ḥâşıl olur az yemekden az ḥor olmağ, çok yemekden çok ḥor olmağ ve yaramazlıktan devletsiz olmağ, işsiz durmağdan 'ârsız olmağdur. **Hâzret-i Şeyḫ-i Ekber** [102b] buyurmuşdur ki dört nesneden dört nesne ḥâşıl olur düşmen ḥasedden ve küsmek bed mizâçlıktan ve mufâraḳat geç varmağdan ve savaş ḥoratadan olur. **Şeyḫ Ebu'l-Ḥâsen Ḥarâkânî**

buyurmuşdur ki dört nesne âdemiñ arkaşın şındırur çok düşmen ve çok 'ıyâl ve çok zulüm ve çok borc ve *eydan* **Hâzret-i Şeyh** buyurmuşdur ki dört işi hûy idinen âdem dört 'uqûbete giriftâr ola her kim su'âli redd ide hõr ola ve her kim muşâhibiñ incide yalnız qala ve her kim tedbirsiz iş ide peşimân ola ve her kim pâdişâhlar huzûrına küstâh vara helâk ola. **Hâzret-i İmâm-ı A'zam** buyurmuşdur ki dört nesne âdemiñ nâdânlığına delâletdür 'avretten vefâ ummak ve görmediği âdemle hõrata itmek ve düşmene itimâd itmek ve oğlancıklarla meşveret itmek ve **Hâzret-i İmâm Şâfiî** buyurmuşdur ki dört [103a] nesne ki gitmiş ola min ba'd anı döndürmek mümkün degüldür söylemiş sözi ve atılmış okı ve geçmiş 'ömri ve taqdir olmuş kaçâyı ve **Hâzret-i Bâyezîd-i Bistâmî** buyurmuşdur ki *Qur'an-ı 'azîmüñ* tefsiri dört nesnedür Allâh'ın buyruğunu yerine getürmek ve Hâzret-i Resül'ün sünnetini mu'teber görmek ve atayı anayı hoşnûd itmek ve fuqarâ ve mesâkîne ihsân itmekdür.

Nizâmü'l-mülk-i mâzî **Şeyh 'Abdullâh Enşârî** hâzretlerine haber gönderdi ki bize naşîhat buyursunlar. Şeyh hâzretleri buyurdılar ki ey Nizâmî on hâşşiyeti kendüne hûy it ve ne kadar 'ömrün var-ise anları terk itme ve gece ve gündüz üzerine müdâvîm ol Hâkık te'âlâ hâzretlerinün 'inâyeti ile dünyâ ve âhiretiñ nizâmı bulunur. Evvelâ Hâkık te'âlâya şıdıkla ol ve halk üzere insâf idici ol ve kendü nefesine qahr idici ol ve şâğırlere şefkat ve kebirlere merhamet idici ol ve fakîr ü miskinlere luft [103b] idici ol ve dostlara naşîhat ve düşmenlere müdârâ idici ol ve 'âlimlere tevâzu' ve câhillere taħammül idici ol ve gönülleri ri'âyet idici ol ve rûzgâr-ı zürkârîñ cefâların nüş idici ol ve halkıñ 'aybların setr idici ol ve dîniñi dünyâyâ satma ihtirâz eyle ve üç 'âdet vardur ki diğkat idüp kendüne 'âdet itmege çalış biri sehâ biri luft biri hürmet ve üç yaramaz 'âdet ki vardur Hâkık te'âlânın hısmıdır Hâkık te'âlâ düşmeniñe virmesün biri ri'yâ ve biri bahîllik ve biri tekebbürlükdür işte sana âhîr naşîhatlerüm budur eger buñlarla 'amel idersen dünyâ ve âhiretini ma'mûr idersin. Çünkü bu naşîhatler Nizâm'a irişdi cevâb eyitdi ki her ne kadar Nizâm'ın 'ömri ola bu naşîhatler aña tamâm ola didi ve didi ki babam Allâh rahmet eylesün bana bir öğüt virmişler idi dimiş idi ki [104a] devletsizden ve nekbetden ok gibi kaç ve devletlülârden ve eyü âdemlerden kaçma yanlarında maqâm dut ki iki cihânda berhurdâr olasin ve kimsenün 'aybına zinhâr ta'n itme ki şoñu hacâlet ve nedâmetdür kişi bilmez ki bu yolda neler vardur hõd râyla

Temâm oldı naşîhat hamdü lillâh
Dutan pendı olur maqbul-i Allâh